

HUSSERLIO FENOMENOLOGIJOS HORIZONTAI

Saulius Geniusas. *The Origins of the Horizon in Husserl's Phenomenology*. Dordrecht: Springer, 2012. 243 p. (Contribution to Phenomenology 67). ISBN 978-94-007-4643-5

Saulius Geniusas išleido įdomią monografiją – prestižinės Springerio leidyklos leidžiamos fenomenologinių studijų serijos knygą. Filosofijos bakalauro (1995–1999) ir magistrantūros studijas (1999–2000) baigė Vilniaus universitete, filosofijos magistro laipsnį įgijo McMasterio universitete Kanadoje (2000–2002), o daktaro disertaciją parengė ir apgynė JAV Naujojoje socialinių tyrimų mokykloje (*New School for Social Research* (2003–2008)). Monografiją *Horizonto kilmė Husserlio fenomenologijoje* Geniusas parengė išplėtodamas savo daktaro disertacijoje atliktą tyrimą. Be šios monografijos, yra paskelbęs per 30 straipsnių, gvildenančių fenomenologijos, hermeneutikos ir filosofijos istorijos klausimus. Dabar domisi vaizduotės, kentėjimo ir muzikos fenomenologija. Dirba Honkongo kinų universiteto Filosofijos katedroje.

Horizonto samprata buvo ilgą laiką siejama su hermeneutine filosofija užmirštant ar nepakankamai reflektuojant jos fenomenologines šaknis. Geniusas atliko kruopščią istorinę ir sistemišką šios sampratos analizę ir parodė, kad horizonto samprata, nors ji ir nėra Husserlio fenomenologijos dėmesio centre, gali leisti temizuoti pačios fenomenologijos visumą ir nubrėžti diskusijos su šiuolaikine hermeneutine ir posthuserline fenomenologija gaires.

Geniušo nuomone, pirminė horizonto samprata gali būti siejama su lanksčia, bet nepranokstama riba, kuri visada susieta su subjektyvumu ir kuri apriboja kiekvieną fenomeno pasireiškimą. Horizontas yra visų pirma su vizualine patirtimi susijęs konceptas, kurį mes suprantame remdamiesi kasdiene patirtimi. Tačiau filosofine prasme horizontas gali būti apibūdintas kaip sąmonės duoties implikacijos, kai tos implikacijos lemia pasireiškančių dalykų prasmę. Monografijoje autorius siekia parodyti, kaip kasdienybėje vartojamą žodį horizontas Husserlis transformuoja į filosofinę sąvoką, kaip jis suproblemina visiems savaime suprantama atrodančią temą. Gilinantis aiškėja, jog horizontas apima ne tik fenomeno raiškios, bet ir sąmoningumo ribas. Horizontas nurodo tai, kas įsisąmoninama netematiniu būdu ir kaip sąmonė išlieka atvira galimoms temizavimo sritims. Kitaip sakant, horizonto analizė turi atskleisti išankstinius besireiškančios prasmės šaltinius, iš kurių reiškinys įgauna savo apibrėžtumą. Genetinėje fenomenologijoje klausimas apie horizontą yra klausimas apie patirties struktūrą temizuojant kartu ir pačią patirties struktūros genezę, jos kristalizaciją. Horizonto tyrimas atskleidžia Husserlio įnašą į prasmės kilmės ir šaltinių tyrinėjimą. Šis įnašas svarbus tuo, kad posthuserlinė fenomenologija ir herme-

neutika tokio pobūdžio tyrinėjimų atsisako ir laiko juos neteisėtais (p.10).

Knygoje Geniušas atlieka istorinę horizonto sampratos analizę, kurioje dėmesys sutelkiamas į tris tarpusavyje susijusius Husserlio fenomenologijos etapus. Pirmasis etapas siejamas su *Loginiais tyrinėjimais*, antrasis – su *Idėjomis apie grynąją fenomenologiją*, o trečiasis – su tokiais Husserlio darbais kaip *Europietiškujų mokslų krizė, Patirtis ir sprendinys, Formali ir transcendentali logika* bei įvairiais paskaitų bei rankraštinų tyrimų tomiais: *Pirmoji filosofija, Pasyvios sintezės, Bernauerio rankraščiai apie laiką, Gyvenamasis pasaulis* ir kiti. Iš istorinės perspektyvos autoriui yra svarbus nuolatinis fenomenologijos transformavimasis ir naujų išskylančių problemų sprendimas. Ypatingas vaidmuo tenka fenomenologijos virsmui iš statinės į genetinę. Geniušas pabrėžia dvigubos redukcijos ir intencionalių implikacijų svarbą fenomenologijoje (*Pirmoji filosofija II*). Šis atradimas modifikuoja pradinį fenomenologijos projektą, bet kartu jį kūrybiškai pratęsia išlaikant pamatines intencijas. Pirmasis ši Husserlio fenomenologijos posūkį užfiksavo Ludwigas Landgrebe. Jis teigė, kad galima skirti karteziškąjį ir nekar-teziškąjį Husserlio fenomenologijos variantus. Dviguba redukcija ir implikacijų horizontai fenomenologijoje duotėje kaip tik siejami su Husserlio fenomenologijos posūkiu nuo dekartiško absoliutaus fundamento ieškojimo prie susitelkimo į prasmės genezės analizę. Geniušas tokiai interpretacijai pritaria tik iš dalies. Jo manymu, Landgrebe darydamas skirtumą tarp karteziško ir nekar-teziško Husserlio per daug pasikliauja egzistencinės filosofijos ir hermeneutikos kritika. Kita vertus, Geniušas pripažįsta, kad *Pirmoji filosofija II* yra svarbus Husserlio fenomeno-

logijai kaip toks savimonės etapas, kuriame yra įsisąmoninama, kad kiekvienas išgyvenimas įima nuorodas į kitus išgyvenimus ir į gyvenimo visumą. Taip yra suformuluojama nuorodų horizonto ir validumo horizonto samprata (p. 134).

Autorius analizuoja ne tik istorinį horizonto problemos Husserlio fenomenologijoje matmenį, bet ir pateikia sistemiškai analitinį horizonto sampratos pjūvį. Knyga yra sudaryta iš trijų dalių. Pirmoje dalyje autorius tyrinėja horizonto sampratos Husserlio fenomenologijoje kilmę. Antroje dalyje nagrinėja transcendentalinio subjektyvumo horizontus, o trečioje analizuoja trilypį pasaulio horizontą kaip horizonto sampratos pagrindą.

Savo tyrimą autorius pradeda nuo *Loginių tyrinėjimų* ir juose suformuluotos okazionalių posakių problemos. Okazionalių posakių problema yra susijusi su mokslinio diskurso galimybių analize. Moksliniai sprendiniai turi būti universalūs, tačiau okazionalūs posakiai rodo, kad galimas sprendimų sąryšis su konkrečia vieta ar asmeniu kaitalioja jų reikšmę. *Loginiuose tyrinėjimuose*, autoriaus nuomone, horizonto problematika pasirodo tik netiesiogiai. Ši problematika gali būti atrandama tame, kaip mokslinis diskursas susiejamas su ikipredikatyviu pasaulio patyrimu. Dinaminė horizonto struktūra leidžia kelti klausimus apie pasaulio patirties išraiškos galimybių genezę. Trečiame skyriuje analizuojama, kaip Husserlis pasinaudamas Jameso psichologiniais tyrimais apie sąmonės pakraščius formuluoja filosofinę horizonto sampratą ir atskleidžia jos transcendentalią plotmę. Ketvirtas ir penktas skyriai skirti horizonto problemos *Idėjų pirmame tome* aptarimui. Geniušas daro paradoksalią išvadą, kad šioje knygoje Husserlio atlik-

ta horizonto analizė, viena vertus, remiasi pasaulio horizonto supratimu, tačiau pats pasaulio horizontiškumas aptariamas nepakankamai. Kitaip sakant, *Idėjos I* siūlo tik preliminarias išvadas apie horizonto sampratos svarbą. Penktame skyriuje analizuojama, kaip horizonto problema susijusi su transcendentoline redukcija. Geniušas parodo, kad horizontas skleidžiasi kaip objekto ir veiksmo sąryšis, kurį apibūdina „Aš galiu“ saviemonė. Horizontas yra suprantamas ne kaip daiktų ar gamtos bruožas, bet kaip patirties ir joje konstituojamų objektų koreliacija.

Antroje dalyje nagrinėjama, kaip horizonto problema susijusi su genetinė fenomenologija. Autorius pabrėžia, kad genetinė horizonto prigimtis gali būti suprasta tik atskleidžiant sąryšį su statiškąja horizonto deskripcija. Šeštame skyriuje horizonto genetinė analizė susiejama su transcendentalinio subjektyvumo horizontais. Septintame skyriuje, remiantis Husserlio *Pirmosios filosofijos II* paskaitomis, nagrinėjamas horizonto ir genetinio prasmės formavimosi sąryšis. Aštuntame skyriuje autorius detalai analizuoja du horizonto matmenis: nuorodų horizontą ir validumo horizontą. Horizontas kaip nuorodų sistema apima visas reiškinių implikacijas, o horizontas kaip validumo sistema susijęs su tokiu aktualaus reiškinių prasmės realizavimu, kuris apima nuorodas ne tik į kitus aktualius reiškinius, bet ir į kitus potencialius raiškos būdus. Antrosios dalies pabaigoje palyginamos genetinė ir hermeneutinė horizonto sampratos.

Trečioje dalyje Geniušas analizuoja treją pasaulio horizonto sampratą: *iš-kur*, *kame* ir *kur-link*. Pasaulio horizontas *iš-kur* yra patirties pagrindas. Pasaulio horizontas *kame* yra absoliutus patirties substratas ir vienovė. Pasaulio horizontas *kur-link* yra besitęsian-

tis konstitavimo procesas, kuris aprašomas kaip patirties kūribingumas. Dešimtame skyriuje autorius analizuoja pasaulio horizontą (*iš-kur*) kaip pamatinį prasmės formavimosi šaltinį ir teigia, kad pasaulio horizontas yra duotas ne-objektiškai, ne-tematiškai ir ne-intuityviai. Vienuoliktame skyriuje pasaulio horizontas kaip patirties *kame* yra nagrinėjamas pasitelkiant atviros galimybės sampratą. Dvyliktame skyriuje autorius aptaria paskutinę pasaulio horizonto figūrą *kur-link*. Analizuojant pasaulio horizontą kaip *iš-kur* ir *kame* patirtį aiškėja, kad jis yra apribotas jusliškos ir nemodalizuotos patirties. Tačiau pasaulio horizontas kaip patirties *kur-link* reikalauja eiti anapus juslinės patirties ir ją modalizuoti. Geniušas parodo, kaip pasaulio horizontas kaip patirties *kur-link* yra susietas su paties subjektyvumo istoriškumu ir nuolatiniais naujų patirties tipų kūrimu.

Atlikta analizė atskleidžia visą horizonto sampratos sudėtingumą ir daugiareikšmiškumą. Kaip ir daugelis Husserlio vartojamų sąvokų, pasaulio horizontas negali būti apibrėžtas vienareikšmiškai. Horizonto samprata kristalizuojasi tik ją sistemaiškai siejant su kitomis sąvokomis, kurių funkcija aiškėja turint omenyje fenomenologijos visumą ir įsitraukimo į fenomeno duotį judėjimą. Svarbiausias šios analizės nuopelnas – tai horizonto sampratos susiejimas su intencionalių judėjimų ir koreliacijos tarp subjektyvumo bei pasaulio horizontų analizė. Originaliausia yra trečioji tyrimo dalis, kurioje autorius atskleidžia genetinę horizonto prigimtį panaudodamas patirties *iš-kur*, *kame* ir *kur-link* apibūdinimus. Ne mažiau svarbi šiuolaikinio fenomenologo Mariono filosofinės pozicijos kritika. Prancūzų fenomenologas siekia išvaduoti fenomenus iš horizonto gniaužtų. Horizontą jis lygina su

„vizuali kalėjimu“. Duotis, pasak Mariono, negali būti spraudžiama į horizonto rėmus, nes tai užkerta kelią bet kokiam neribotam fenomenalumui. Jis ieško tokių fenomenų, kurie viršija ir įveikia horizonto primestą apibrėžtumą. Tai tokie tirštieji fenomenai, kurių intuicija negali sintezuoti į horizontais apibrėžtą objektą. Geniušas tokias Mariono pretenzijas kritikuoja kaip nepavykusį bandymą iššokti anapus patirties. Jo manymu, bet kuris tirštasis fenomenas gali būti nustatytas tik pasitelkiant horizontus, o ne anapus jų. Klasifikuoti fenomenus galime tik pripažindami suvokėjo baigtinumą ir horizontų atvirumą. Horizontai nėra primesti iš šalies, o prasmė nėra iki galo įsisąmoninta ir galutinai identifikuota, kaip teigia Marionas. Geniušas parodo, kad fenomenologinė horizonto samprata suponuoja, kad kiekviena nauja patirtis transformuoja patirties horizontus, kitaip sakan, horizontai kristalizuojasi pačioje patirtyje, o ne nustatomi jai iš šalies (p. 144).

Aišku, kad šioje knygoje neatsakoma į visus su horizonto problematika susijusius klausimus. Pavyzdžiui, būtų įdomu apmąstyti, kaip skiriasi horizonto raiška skirtingose patirtyse. Kaip skiriasi horizontas matant, liečiant, užuodžiant ir girdint tą patį objektą? Knygoje buvo galima pateikti daugiau tokio pobūdžio konkretaus aprašymo pavyzdžių. Taip pat buvo galima labiau atskleisti Eugeno Finko išplėtotą pasaulio horizonto kritiką bei Hanso Georgo Gadamerio atliktą hermeneutinę horizonto modifikaciją.

Apibendrinant galima teigti, kad lietuvių filosofo Sauliaus Geniušo knyga yra svarbus įnašas į šiuolaikinius fenomenologinius tyrimus. Atliktas darbas pateikia fenomenologiją kaip sistemiską pastangą gilintis į fenomenus remiantis patirtimi. Pastaroji suprantama kaip save transformuojanti praktika, kuri nepabaigiamu naujų horizontų atvėrimu įprasmina žmogaus gyvenimo pasaulyje visumą.

Dalius Jonkus

Kauno Vytauto Didžiojo universitetas